

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXIII

HOMMAGE A NIKOLA TASIĆ
A L'OCCASION DE SES SOIXANTE ANS

Rédacteur - en - chef

RADOVAN SAMARDŽIĆ

Membre de l'Académie Serbe des Sciences et des Arts

Rédigé par

MILUTIN GARAŠANIN

Membre de l'Académie Serbe des Sciences et des Arts

DRAGOSLAV SREJOVIĆ

Membre de l'Académie Serbe des Sciences et des Arts

Membres de la Rédaction

De Yougoslavie: MILUTIN GARAŠANIN, RADOVAN SAMARDŽIĆ, MILKA IVIĆ,
ČEDOMIR POPOV, DRAGOSLAV ANTONIJEVIĆ, VESELIN ĐURETIĆ,
MIODRAG STOJANOVIĆ

De l'étranger: ANTOINE-EMILE TACHIAOS (Thessalonique), DIMITRIJE ĐORĐEVIĆ
(Santa Barbara - Californie), ALEKSANDAR FOL (Sofia), NIKOLAJ TOLSTOJ (Moscou)

BELGRADE

1992

Alexander FOL
Trakologischen Institut der Bulgarischen
Akademie der Wissenschaften und Künste
Sofia

EUROPE NON-LITTÉRAIRE

1. On accepte, que l'étude d'une société non-littéraire – comme celle des Thraces, des Germains, des Celtes, des Illyriens, des Ibères et des Italiques – qui s'inscrit dans le cadre de l'époque, vaguement désignée «préromaine», s'effectue aujourd'hui à la base de recherches multi-disciplinaires. En même temps, on emploie un autre terme – recherches/études interdisciplinaires. Or, les deux signifient une seule chose, qui pourrait être définie comme introduction de toutes les données disponibles des fouilles, du fond onomastique, des textes grecs et romains, des objets d'art et des enquêtes ethnologiques dans la description du sujet. La description surgit sous la plume de l'auteur comme résultat de la comparaison de ces témoignages divers.

2. Les recherches multi-disciplinaires sont connues et reconnues depuis Hérodote et on a du mal à comprendre en quoi consiste «le progrès de la méthode scientifique». C'est exactement Hérodote, qui était le premier «à comparer» ce qu'il «voit» à ce qu'il «écoute» pour en pouvoir «juger». Après lui, c'est Thucydide, qui ajoutait la lecture des œuvres des «mytographes, poètes et logographes», celle des inscriptions, ainsi que les conclusions, tirées des fouilles des nécropoles à Delos.

3. Ce modèle, d'une simplicité inquiétante, détermine le contenu des recherches multi-/inter-disciplinaires. Cependant, ce n'est qu'un premier pas. La mise en œuvre des données, obtenues réellement d'une analyse mono-disciplinaire et leur comparaison (dans le temps et dans l'espace choisis) avec d'autres témoignages, mono-disciplinaires eux-aussi, s'effectue inévitablement en «langue du métier», c.-à-d. en langue professionnelle, langue des sources diverses. La «langue du métier» fait revivre un seul domaine, celui du genre des témoignages – sites et trouvailles fortuites, onomastica et glosses en contexte littéraire ou isolés, texte-critique des fragments, forme-fonction-ornementation des objets d'art, enquêtes du terrain. On croit sincèrement, que l'étude finale de

tout ce matériel représente un assemblage-montage des résultats mono-disciplinaires dans une conclusion ou compte-rendu général. Il faut admettre – et c'est hors de doute! – que l'assemblage-montage soit stylisé d'après les règles de narration populaires pour être «vendu au marché» des bouquins d'histoire.

4. Le problème est la langue propre de l'étude. On n'est pas obligé de lui nier sévèrement les qualités éventuelles d'un «roman d'histoire», mais, en tout cas, ses caractéristiques essentielles seraient toutes autres. Il s'agit de composer le Tout en «cinq réalités» – celle de l'archéologie, de la linguistique, de la textologie, de l'histoire de l'art et de l'ethnologie. Soumis à l'interprétation indépendante des cinq différents points de vue, le Tout (le sujet choisi) serait envisagé pas comme une mosaïque (l'effet multi-disciplinaire), mais comme un tissu.

5. Mais pourquoi ces «cinq réalités»? Parce que les sources diverses reflètent les temps différents, dans lesquels se déroulent la vie quotidienne et la vie spirituelle. Dans un système, que nous appelons «société non-littéraire», les structures socio-économique et politique restent déterminées par la structure idéologique et religieuse. Cette dernière est fondée sur l'ordre axiologique trop conservatif. Pour s'approcher de cet ordre axiologique, qui prescrit l'attitude (la *paideia*) individuelle et collective, il serait indispensable de connaître les différents types de temps, dans lesquels cette attitude s'exprime comme une activité. Ces types de temps sont, grosso modo, déjà définis dans la littérature. On distingue le temps linéaire (de l'archéologie), le temps cyclique (de la linguistique et de la textologie), le temps mythologique (de l'art), le temps «à la spirale» (de l'ethnologie).

6. La langue de l'étude inter-disciplinaire serait, donc, une synchronisation des temps. Prenons l'exemple fameux – fameux dans le sens d'un intérêt inépuisable! – du taureau. Dans le Méditerranée le taureau est connu à partir de peintures à Čatal-Hüyük, en Thrace – à partir des plaques en or de la nécropole énéolithique de Varna. Dans le temps linéaire de l'archéologie ce motif se perpétue et transforme pour le voir, en pleine «histoire écrite», dans les guirlandes des bucrania. Dans le temps mythologique de l'art, le taureau en Thrace – et il semble pas seulement en Thrace! – n'est toujours, c.-à-d. 4-5 millénaires, qu'une image du fils de la Grande Déesse Mère et un signe de l'ityphalisme. Dans le temps cyclique des textes, des glosses et des onomastica le taureau apparaît comme une incarnation divine, comme le «premier Dionysos», nommé Zagreus. Dans le temps «à la spirale», de l'ethnologie, le sacrifice du Zagreus-taureau continue à être situé comme accent culminant dans les rites de la religion dionysiaque du Sud-Est européen jusqu'à nos jours.

7. Ces «cinq réalités» forment, finalement, l'étude inter-disciplinaire» ou l'histoire des sociétés non-littéraires en Europe («sociétés/peuples de la culture européenne orale de l'Antiquité»). Est-ce que cette histoire est déjà écrite?

НЕ-КЊИЖЕВНА ЕВРОПА

1. Прихваћено је мишљење да се изучавање једног не-књижевног друштва – какво је друштво Трачана, Германа, Илира, Ибераца и Италаца – везаног за епоху која се неодређено означава као „предримска“, данас заснива на мултидисциплинарним истраживањима. Истовремено је у употреби и други термин – интердисциплинарно истраживање/изучавање. Наиме, оба термина означавају исту ствар која би се могла дефинисати као укључивање у опис теме свих расположивих података о ископавањима, о ономастичком фонду, грчким и римским текстовима, уметничким предметима и етнолошким анализама. Испод пера аутора рађа се опис као резултат поређења тих разноликих сведочанстава.

2. Мултидисциплинарна истраживања су позната и призната још од Херодота те је тешко схватити у чему би се састојао „прогрес научних метода“. Управо је Херодот први „упоредио“ оно што „види“ са оним што „чује“ како би о томе могао „судити“. После њега, Тукидид је придодао ишчитавање дела „митографа, песника и логографа“, читање натписа, те закључке изведене на основу ископавања некропола на Делу.

3. Тај забрињавајуће једноставан модел одређује садржај мулти/интердисциплинарних истраживања. Међутим, реч је тек о првом кораку. Обрада података, проистеклих, заправо, из једне монодисциплинарне анализе, и њихово поређење (у изабраном времену и простору) са другим сведочанствима, која су и сама монодисциплинарна, неизбежно се одвија на „језику струке“, то јест на професионалном језику, језику различитих извора. „Језик струке“ удахњује живот само једној области, области врсте сведочанства – локалитети и случајни налази, ономастика и глосе, засебно или у књижевном контексту, критичко читање фрагмената, форма–функција–орнаментика уметничких предмета, теренска истраживања. Искрено верујемо да коначна студија свег тог материјала представља једну асамблаж-монтажу монодисциплинарних резултата у виду закључка или општег прегледа. Ваља признати – и то је ван сваке сумње! – да се та асамблаж-монтажа стилизује сходно популарним правилима нарације како би „имала прођу на тржишту“ историјских књижица.

4. Проблем лежи у самом језику изучавања. Не морамо му потпуно одрицати могуће квалитете „историјског романа“, али његове суштинске одлике, у сваком случају, сасвим су другачије природе. Реч је о томе да се Целина сазда од „пет реалности“ – од реалности археологије, лингвистике, текстологије, историје уметности и етнологије. Подвргнута тумачењу са пет различитих тачака посматрања, Целина (изабрана тема) неће деловати као мозаик (мултидисциплинарни ефекат), већ као ткиво.

5. Али, зашто тих „пет реалности“? Зато што различити извори одражавају различито време у којем се одвија свакодневни и духовни живот. У једном систему који називамо „не-књижевним друштвом“, друштвено-економске и политичке структуре и даље су одређене идеолошком и религијском структуром. Ова потоња се темељи на сувише конзервативном аксиолошком поретку. Ако хоћемо да се приближимо том аксиолошком поретку, који предодређује индивидуалне и колективне назоре (paideia), морамо спознати различите типове времена у којем се ти назори испољавају као делање. У литератури су ти типови времена углавном дефинисани. Разликујемо линеарно време (у археологији), циклично време (у лингвистици и текстологији), митолошко време (у уметности) и „спирално“ време (у етнологији).

6. Језик интердисциплинарног изучавања био би, дакле, некаква синхронизација времена. Послужимо се чувеним примером бика – чувеним у смислу неискрпности интересовања! На Медитерану је бик познат од времена слика у Чатал-Хијику, у Тракији – од доба златних плочица из неолитске некрополе код Варне. У линеарном времену археологије тај мотив се непрекидно понавља и преображава да бисмо га, у јеку „писане историје“, препознали у гирландама букранија. У митолошком времену уметности, бик у Тракији – а, изгледа, не само у Тракији! – увек је, то јест 4–5 миленијума, тек представа сина Велике Богине Мајке и знак итифализма. У цикличном времену текстова, глоса и ономастике, бик се појављује као божанска инкарнација, као „први Дионис“, назван Загреј. У „спиралном“ времену етнологије, жртвовање Загреја–бика и даље се сматра врхунцем у обредима дионизијске религије у југоисточној Европи до данашњег дана.

7. Тих „пет реалности“ формирају, на концу, „интердисциплинарно“ изучавање или историју не-књижевних друштава у Европи („друштвава/народа који припадају усменој европској култури старог века“). Да ли је таква историја досад написана?